

Tanulmány

Új globális nukleáris stratégia – avagy az USA és Oroszország közeledése? **AKI KIMARAD, AZ LEMARAD?**

Herczog Edit

az Európai Parlament képviselője, az Ipari, Kutatási és Energia Bizottság tagja

Baumholczer Judit

politológus

Pár nappal a 2006. július 16-17-i szentpétervári G8-csúcsot megelőzően látott napvilágot egy olyan vezető amerikai elemzés (Edwards – Kamp, 2006), amely az orosz-amerikai kapcsolatokat 1991 óta a legrosszabbnak minősítette. Ezt támasztotta alá az a múlt évben nyilvánosságra hozott amerikai külpolitikai stratégiai jelentés is, amelyből törölték az USA és Oroszország közötti partnerséget. Gyakorlatilag csak a G8-konferencia kapcsán került sor Szentpéterváron érdemi párbeszédre a két hatalom között, ezzel egyidejűleg azonban különösen felerősödtek az amerikai sajtóban az oroszellenes megnyilatkozások. Mindezek következtében a külpolitikai szakértők a legnagyobb figyelmet az Egyesült Államok és Oroszország viszonyára fordították a találkozót követően, amikor azonban már az energiapolitika helyeződött a középpontba, különösen az atomenergia kérdése. Ilyen külpolitikai hangulatban vajon milyen tényezők hatására teremtnének meg egy új nukle-

áris együttműködés alapjai az Egyesült Államok és Oroszország között, és hol marad el ebben a stratégiában Európa?

Oroszország, amely a múlt évben először töltötte be a G8-találkozó házigazdai tisztét, az energiabiztonságot helyezte a prioritások között az első helyre. Az orosz elnökség az olyan globális energetikai kihívások feltérképezésére kívánta helyezni a hangsúlyt, mint az érzékeny világpiaci árak, a növekvő energiaigény, egyes országok importfüggősége, a jelentős infrastrukturális befektetések szükségessége, a környezetvédelem kérdése, az energia-infrastruktúra sebezhetőségének veszélye, valamint a politikai krízisek veszélyei. A téma központi kérdéssé válásának a háttérben egyrészt a G8 energiaügyi minisztereinek egy 2006. márciusi moszkvai találkozója áll, amelyen már kijelentették, hogy az atomenergia döntő fontosságú a hosszú távú környezetbarát, fenntartható és diverzifikált energiaellátáshoz nukleáris fejlesztést választó álla-

mok számára. Továbbá úgy értékelték, hogy akiknek az atomenergia biztonságos felhasználására és fejlesztésére irányuló terveik vannak, vagy ilyen érveket nyíltan fontolgatnak, bizonyosak abban, hogy a fejlesztés hozzá fog járulni a globális energiabiztonsághoz, s egyben csökkenteni fogja az ártalmas légszennyezést, és kezeli a klímaváltozási kihívást.

A csúcst követően a G8 vezetők nyilatkozatukban bátorították mind az alternatív energiaforrások, mind a nukleáris energia használatát, valamint célként tűzték ki a szabaddabb, átláthatóbb, hatékonyabb és versenyesebb energiatermelői, -utánpótlási, -felhasználási és -szállítási piac kialakításának elősegítését.¹ Azonban a Nyolcak, míg az energiapiaci verseny tekintetében elkendőzték ellentéteiket, a központi kérdéssé váló atomenergia vonatkozásában nyíltan elismerték nézetkülönbségeiket. A G8 tagjai különböző utakat követnek az energiabiztonság és a klímavédelmi célok elérésében, azonban nyilatkozatukban támogatják a biztonságos és veszélytelen nukleáris energia használatát, és támogatják új nukleáris energiarendszerek kifejlesztését,² amelyek a nukleáris energiát a globális energiabiztonságot növelni szándékozó bármely stratégia fontos és szükséges elemévé teszik. Összességében a G8-államok számos intézkedést terveznek annak érdekében, hogy növeljék az energiabiztonságot, növeljék a befektetési kedvet az energiaszektorban, diverzifikálják az energiamixet, és felvegyék a harcot a

klímaváltozással szemben és a fenntartható fejlődés érdekében. Álláspontjuk szerint minden államnak joga van hozzáférni a nukleáris erőforrásokhoz, de csak abban az esetben, ha az állam kormányzata vállalja az atomfegyverek elterjedésének korlátozását.

Az Egyesült Államok, Oroszország és az Európai Unió egyaránt középpontba helyezték az energiapolitika kérdését, meg kell azonban vizsgálni, hogy milyen álláspontot képviselnek az atomenergia kérdésében. Az USA Energiaügyi Minisztériuma³ 2006 februárjában hirdette meg a *Global Nuclear Energy Partnership*⁴ elnevezésű programját, amely a nukleáris energia világszintű kilátásairól beszél. Ez a terv – amely része Bush elnök az USA olajfüggőségének csökkentését célzó úgynevezett „Fejlett Energia Kezdeményezésének”⁵ – bizonyítja, hogy az Egyesült Államok energiamixében komoly szerepet szán a nukleáris energiának. A GNEP keretet biztosít az USA számára, hogy növelje nukleárisenergia-termelését, valamint célul tűzte ki a kiegészítő üzemanyagok újrafeldolgozásából gyártott üzemanyag újrakiegyezéséből energiát termelő reaktorok tervezését, továbbá a fejlődő országok megsegítését speciális üzemanyag-ellátási program kialakításával, miközben minimalizálni kívánják a nukleáris anyagok elterjedésének kockázatát. Összességében a GNEP alapján az Egyesült Államok álláspontja, hogy lehetséges a nukleáris energia alkalmazásának növelése anélkül, hogy tartani kellene a nukleáris fegyverek elterjedésétől, és lehetségesnek tartja a keletkező hulladék felelős kezelését.

¹ „A piaci fundamentumoknak megfelelő árú, ugyanakkor hatékony, megbízható és környezetbarát energiaellátás biztosítása komoly kihívás az országaink és az egész emberiség számára egyaránt” – áll a G8 vezetők nyilatkozatában.

² Támogatnak olyan nemzetközi projekteket, amelyek célja új generációs atomenergia-rendszerek kifejlesztése, beleértve kisméretű reaktorok, magas hőmérsékletű reaktorok és szuperkritikus reaktorok létrehozását is.

³ Department of Energy – DOE, élén Samuel W. Bodman energiaügyi miniszterrel

⁴ GNEP – Globális Nukleáris Energia Társulás

⁵ Advanced Energy Initiative – 2006. január 31-én hirdette meg Bush elnök energiaprogramját.

Oroszország igen sajátos helyzetben van. Miközben kőolaj- és földgázkészleteinek köszönhetően a világ egyik legjelentősebb energiahatalma⁶, szintén jóváhagyott az elmúlt évben egy új, kétszintű atomenergia-fejlesztési programot, amelynek célja a nukleárisan termelt elektromos energia 15,6 %-os részesedésének 18,6 %-ra emelése a következő kilenc évben. Orosz vezetők ezt a programot az orosz nukleáris ipar reneszánszának nevezték. A program két periódust jelöl meg 2007–2010, valamint 2011–2015 között, és fő célja az energiabiztonság biztosítása egy új atomerőművi blokkosorozat üzembe helyezésével. Szergej Kirijenko, a Rosatom vezetője pedig vázolta a hosszabb távú orosz terveket is, amelyek szerint 2030-ig negyven új blokk építését tűzik ki célul, ezzel pedig a nukleáris részesedés 25 %-ra emelését.⁷

Mindezeket követően az Európai Unió vezetői az európai energiapolitikával kapcsolatban egységes javaslatcsomaggal csak 2007. január 10-én álltak elő. Ebben a bizottsági tervezetben az Unió elsődleges energetikai célként a szén-dioxid-kibocsátás 20 %-os csökkentését jelölte meg 2020-ig annak érdekében, hogy a közösség energiagazdálkodását olyan irányba tereljék, amely megfelel a fenntarthatóság, a versenyképesség és az ellátásbiztonság követelményeinek. Kiemelendő, hogy Európában a várható energiaigények kielégítése és az importfüggés csökkentése érdekében döntéseket kell hozni új beruházásokról vagy bizonyos (atom)erőművek üzemidő-

⁶ Oroszország a globális földgázkészletek egyharmada felett rendelkezik, és földgáztermelése a világ termelésének durván egynegyedét, az olajé pedig egyharmadát teszi ki. A tartósan magas kőolaj- és földgázárak nyomán gazdasági növekedése 6–7 %, valutatartalékai tekintetében pedig a világon az ötödik helyen áll.

⁷ A tervek szerint 2030-ig 60 milliárd eurót fektetnek be a nukleáris energiába.

hosszabbításáról. Így az atomenergiát az EU jelenlegi és jövőbeli energiamixe fontos részének kell tekinteni⁸ – nyilatkoztak európai vezetők, hiszen kulcsszerepet játszhat az Uniónak mind az ellátásbiztonsági, mind a klímaváltozási céljai teljesülésében. Az Európai Bizottság nyilatkozata szerint az atomenergetikát illetően minden tagállam szabadon döntheti el, támaszkodik-e a nukleáris energiára az áramtermelésben. Azonban „az olcsó energiaforrások kora lejár, erős politikai elkötelezettség szükséges az európai versenyképesség megőrzése és a klímaváltozás elleni harc érdekében” – jelentette ki Janez Potočnik, az EU tudományos és kutatási biztosa.⁹ Ma az EU27-ben üzemelő 152 atomreaktor Európa villamosenergia-szükségletének 30 %-át termeli, ez a szám azonban jelentősen csökkenhet, ha néhány EU-tagállam terveiknek megfelelően lemond az atomenergia használatáról, növelve ezzel az Unió importfüggőségét. Összességében tehát nem létezik egységes európai cél és álláspont, a közös politika kialakítása sok esetben szemben áll különböző tagállami stratégiákkal.

Mindezen nagyhatalmi tervek és célok ismeretében kerülnek az energiapolitikai nemzeti és nemzetközi stratégiák a figyelem középpontjába, ismét fókuszba helyezve ezzel az atomenergia kérdését a nemzetközi kapcsolatokban. Továbbá, így olyan új globális és bilaterális nukleáris együttműködések kerülnek előtérbe, amelyek meghatározhatják

⁸ San Antonio, a Foratom elnöke kiemelte azon kutatási eredményeket, amelyek szerint megduplázódhat a nukleáris és a megújuló energiaforrások részesedése Európa primerenergia-ellátásában, és elérheti a 40 %-os részesedést 2050-re.

⁹ Az előrejelzés része a tanulmánynak, amelyet az EB kutatási főigazgatósága adott ki: *A világ energiatechnológia kilátásai 2050* (WETO-H2) címmel, és amely világszinten 2030-tól jósolja az atomenergia előretörését.

az energetikai és főként atomenergiái fejlesztések és fejlődés jövőbeni irányát. Legelőször az Európai Unión belül a Parlament részéről artikulálódott olyan törekvés, hogy a transzatlanti partnereivel való kapcsolataiban az együttműködés erősítését tűzi ki célul. Ezt jelzi az a 2005 júniusában kiadott EP-határozat, amely célul tűzte ki, hogy az akkor kidolgozás alatt levő Transzatlanti Partnerségi Megállapodásban a felek hozzanak létre közös cselekvési platformot többek között a nukleáris energia polgári használatának regionális és globális fejlesztésére is.¹⁰ Éppen egy évvel később, a G8-csúcs előtt és arra időzítve az EP még nyomatékosabban foglalt állást, amikor az EU–USA gazdasági kapcsolatok kapcsán úgy ítélte: „Az energiaszektor az Európai Unió és az Egyesült Államok számára közös kihívásokat jelent, és a két fél által külön-külön megtett jelentős lépéseken túl olyan közös és kölcsönösen hasznos hozzáállást kíván, amely [...] felismeri az atomenergia fontos szerepét a szénmentes energiatermelésben, alátámasztja az ehhez a létfontosságú technológiához kapcsolódó közös kutatásokat, s a NAÜ-vel együttműködve olyan multilaterális keretek meghatározását segíti elő, amelyek lehetővé teszik a biztonság fokozására és a hasadóanyagok katonai felhasználásának megelőzésére irányuló globális nukleáris politika megfogalmazását.”¹¹

Ezt követően az Egyesült Államok és Oroszország a 2006-os szeptéptervári G8-találkozó kapcsán döntött egy olyan közös munkacsoport felállításáról, amelynek feladata egy akcióterv kidolgozása volt a globális és bilaterális atomenergiái együttműködés elősegí-

tése céljából. Ennek fő oka, hogy mindkét állam úgy látja, a 21. században nemzeti stratégiájukban kiemelt szerepet kell szánni az atomenergiának. A munkacsoport tevékenységének eredményeként Oroszország és az Egyesült Államok 2006. december 19-én tette közzé javaslatait a békés célú nukleáris fejlesztésekkel kapcsolatban.¹² Akciótervében a két nemzet vázolta együttműködésének kereteit a nukleáris technológiai fejlesztések tekintetében: „A fő cél, az emissziómentes és biztonságos nukleáris energia elterjedése a világban, amely majd számtalan lehetőséget nyit meg mind a fejlődő, mind a fejlett országok számára. Ez a bilaterális megállapodás a nukleáris technológia továbbfejlődését fogja elősegíteni, de egyben utat nyit a biztonságosabb nukleáris energia elterjedésének a világban.”

– nyilatkozta Samuel W. Bodman. Az akcióterv az alábbi területeken jelölte meg a két fél részéről a közös fellépést: az exportálható kis és közepes reaktorok tervezése, valamint új generációs gyorsreaktorok fejlesztése; a kiegészítő üzemanyag újrafelhasználásában fejlett technológiák kidolgozása; a fegyverek elterjedésével szemben védett reaktortípusok fejlesztése; továbbá megbízható, világszintű nukleáris üzemanyag-ellátás szervezése; és megerősített biztosítéki rendszer kidolgozása az atomenergia-rendszerek békés célú felhasználásának biztosítására. Oroszország az együttműködéssel kapcsolatban hangsúlyozta, hogy közös vállalatok nyújtanak majd a jövőben olyan főbb szolgáltatásokat, mint például a dústítás és a kiegészítő üzemanyag kezelése. Az Egye-

¹² A dokumentumot – U.S. and Russia Bilateral Action Plan to Enhance Global and Bilateral Nuclear Energy Cooperation – az Egyesült Államok Energiaügyi Minisztériuma hozta nyilvánosságra 2006. december 19-én, két jegyzője: Samuel W. Bodman, az Egyesült Államok energiaügyi minisztere és Szergej V. Kirijenko, a Rosatom elnöke.

¹⁰ Transzatlanti kapcsolatok, PA_TA(2005)0238 sz. EP határozat, 2005. 06. 09.

¹¹ EU-USA gazdasági kapcsolatok, P6_TA(2006)0239 sz. EP határozat, 2006. 06. 01.

sült Államok szintén a nemzetközi üzemanyag-szolgáltató program létrehozását szorgalmazta, amelynek a segítségével a nukleáris proliferáció kockázatának minimalizálása mellett juthatnának atomerőművi fűtőelemhez harmadik országok.

Amíg azonban az Egyesült Államok és Oroszország határozott lépéseket tesznek egy közös globális nukleáris együttműködés kereteinek megteremtésére, addig Európa ebben a folyamatban lemaradt pár lépéssel. Egyrészt abban az ellentmondásos helyzetben van, hogy bár a világ vezető hatalmai a szentpétervári G8-találkozón hitet tettek a „nyitott és átlátható” energiapiacok mellett, az Európai Unió ezzel nem került közelebb azon céljához, hogy hozzáférést nyerjen Oroszország energiaszektorához. Oroszország egyetértett a G8-partnerekkel az energiapiacokra vonatkozó keretszabályozást lefektető Energia Charta elveinek érvényesítésében, amelynek moszkvai ratifikációját az Európai Unió hosszabb ideje szorgalmazza. Az orosz illetékesek ugyanakkor egyértelművé tették, hogy az elvek támogatása nem jelenti a charta elfogadását, amely Oroszországot rákényszerítené gázvezetékrendszerének megnyitására az állami monopóliumot élvező Gazprom versenytársai előtt. Másrészt, Európa azzal növeli hátrányát, hogy az uniós intézmények részéről nem érzékelhető közös fellépés. Hiszen bár a Parlament elsőként egy határozatában deklarálta együttműködési, partnerségi szán-

dékát az Egyesült Államokkal a nukleáris politika terén, a Bizottság és a Tanács, amelyek a közös politika irányát és irányultságát meghatározhatnák, képtelenek előrelépést felmutatni az energiapolitika és az energetikai együttműködés területén. Gátat szab ezzel az egész Európai Unió nemzetközi stratégiai fejlesztésekben való részvételének, valamint biztonságpolitikai érdekei érvényesülésének.

Összességépp ki kell emelni: az Európai Unió tisztában van annak fontosságával, hogy meg kell tartania a technológiai vezető szerepet az atomenergia területén, és támogatja az atomenergia jogi szabályozásának további fejlesztését, ideértve a nukleáris technológia illegális terjedése elleni küzdelmet, a hulladékkezelést és az erőművek leszerelését. De mindaddig, amíg nem tudja közös álláspont-ra alapozva definiálni saját nukleáris stratégiáját, a nemzetközi porondon hátrányba kerül a saját stratégiát és globális célokat egyaránt meghatározni képes nemzetekkel szemben, mint az Egyesült Államok és Oroszország. Ezzel egyidejűleg saját stratégiai és biztonsági érdekeit is alássa azzal, hogy kimarad az új fejlett technológiák kidolgozásából és a fejlesztésekből akkor, amikor a tagállami érdekelentétek és viták miatt nem képes közösségi energia- és nukleáris politika megalkotására.

Kulcsszavak: *Európai Unió, Egyesült Államok, Oroszország, energiastratégia, klímaváltozás, nemzetközi együttműködés, atomenergia*

IRODALOM

Edwards, John – Kamp, Jack (2006): *Russia's Wrong Direction*. March 2006. Council on Foreign Relations